**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО
CIVIL LAW AND CIVIL PROCESS;
FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW**

DOI: 10.32844/2222-5374-2020-104-2.63

УДК: 347.9

Луцька Г. В.,

доцент кафедри теорії та історії держави і права
Приватного вищого навчального закладу
Університету Короля Данила,
кандидат юридичних наук

**ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОХОРОНИ ТА
ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА
ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ**

В статті описуються юридичні наслідки тимчасової окупації частини території України та створені перешкоди в охороні і захисті цивільних прав громадян на цих територіях. Обґрунтовується важливість судової форми охорони і захисту цивільних прав та труднощі в її використанні жителями тимчасово окупованих територій у зв'язку із припиненням діяльності органів влади України на зазначених територіях. Вивчається законодавче регулювання застосування різних видів штучного інтелекту у правосудді України. Проаналізовано норми Хартії щодо використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі. Вказується, що цей міжнародний документ закріпив такі принципи використання штучного інтелекту, які маю дотримуватися розробники та користувачі різними проявами штучного інтелекту в цивільному процесі в Україні: принцип дотримання основних прав людини при використанні штучного інтелекту; принцип недискримінації, а саме запобігання розвитку будь-якої дискримінації між окремими особами чи групами осіб; принцип якості та безпеки, який стосується обробки судових рішень і даних у безпечному технологічному середовищі; принцип «під контролем користувача» (under user control); принцип прозорості, неупередженості та справедливості; дотримання міжнародного досвіду використання штучного інтелекту в правосудді. Доведено, що розроблення та використання різних проявів штучного інтелекту у цивільному процесі (наприклад, існування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, пілотного проекту Електронний суд тощо), зокрема і в частині охорони та захисту прав громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, можливе лише за ряду

умов. Такими умовами є: дотримання принципу верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, визначених в міжнародних договорах України, Конституції України, а також цінностей (в тому числі і моральних), які слідують із норм Конституції України чи звичаїв і традицій України, а також забезпечення відповідальності при використанні таких технологій (охорона персональних даних, недопущення втручання в приватне життя людини, дотримання таємниці тощо), надійність і безпечність використання штучного інтелекту та прогнозування ризиків його використання на тимчасово окупованих територіях України. Обґрунтовується висновок, що подальший розвиток вже існуючих інформаційних технологій у сфері правосуддя, зокрема, в частині охорони та захисту прав громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, можливий у напрямку розробок та запровадження чат-ботів, які б надавали юридичні консультації у сфері цивільного правосуддя зазначеним громадянам України.

Ключові слова: цивільний процес, штучний інтелект, принципи правосуддя, охорона прав, захист прав, тимчасово окупована територія України, мешканці тимчасово окупованої території.

Актуальність теми. Сучасний світ дуже стрімко розвивається. На сьогодні вже важко когось здивувати смартфоном чи автомобілем, який самостійно рухається тощо. Відтак багато сфер суспільного життя використовує комп'ютерні програми, інтелектуальні телекомунікаційні системи тощо, тобто відбувається використання штучного інтелекту. В Цивільному процесуальному кодексі України також йдеться про використання комп'ютерних програм, телекомунікаційних технологій (однак не вживається термін «штучний інтелект»). Наприклад, мова йде про ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України, якою передбачено використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи тощо.

Слід також зазначити, що юриспруденція загалом та теорія цивільного процесу не дає чіткої відповіді на питання про зміст штучного інтелекту, його види, межі використання тощо. Крім того, в теорії цивільного процесу, а також в практичній площині доводиться необхідність удосконалення норм цивільного процесу в частині охорони та захисту невизнаних, оспорюваних, порушених чи інших прав і свобод громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях. Разом з цим, використання штучного інтелекту для охорони та захисту прав громадян загалом та громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, зокрема, не всіма науковцями як в Україні, так і в світі підтримується. Деякі науковці застерігають від використання штучного інтелекту загалом у сфері захисту прав громадян [1; 2]. Крім того, предметом судового розгляду у Європейському суді з прав людини була проблема впливу Інтернету на приватне життя людини (справа Big Brother Watch And Others V. The United Kingdom (2018)) [3].

Разом з тим, підтримуючи актуальність та своєчасність окресленої проблеми, зважаючи на те, що для повного, об'єктивного та своєчасного забезпечення охорони та захисту прав та свобод громадян України, які

мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, в цивільному процесі потрібно дотримуватися принципів цивільного процесу як основних засад, тому пропонуємо розглянути можливість чи неможливість дотримання загальних принципів використання штучного інтелекту (в частині використання комп'ютерних програм як проявів штучного інтелекту) в цивільному процесі, де суб'єктами є зазначені вище особи.

Стан дослідження. Інститут штучного інтелекту (його види) в цивільному процесі є новим напрямом в юриспруденції України, а відтак комплексні роботи відсутні з цієї теми. В Цивільному процесуальному кодексі України термін «штучний інтелект» не використовується, а відтак його зміст не розкривається. В ряді законів України, які прийняті на недопущення порушення та обмеження прав та свобод громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях України (Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII [4]) також не використовується термін «штучний інтелект».

Разом з тим, комплексний аналіз наукових праць, наприклад О. Баранова, М. Стефанчука, Є. Харитонова, О. Харитонові, а також С. Гордієнка, І. Забари, М. Єфремова, Ю. Карпенка, М. Карчевського, А. Савченка, О. Синельнікова, Н. Бострома, Т. Вандера, К. Уейкфілла, М. Таддео, Л. Пері та ін. доводить, що в цивільному процесі здійснюється охорона та захист громадян загалом та громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, зокрема через призму використання штучного інтелекту. Натомість, його використання повинно відбуватися із дотриманням основних принципів судочинства та принципів використання штучного інтелекту, визначених у міжнародних актах.

Отже **метою** статті є науково-практичний аналіз принципів використання штучного інтелекту, визначених у міжнародних актах, в частині охорони та захисту громадян загалом та громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, зокрема.

Виклад основного матеріалу. У Вікіпедії вказується, що штучний інтелект (Artificial intelligence, AI) – це розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що опікується формалізацією проблем та завдань, які подібні до дій, що виконує людина; це здатність інженерної системи здобувати, обробляти та застосовувати знання та вміння. Мова іде про те, щоби навчити штучний інтелект розв'язувати тести інтелекту. Це передбачає розвиток способів розв'язання задач за аналогією, методів дедукції та індукції; штучний інтелект вивчає методи розв'язання задач, для яких не існує способів розв'язання або вони не коректні (через обмеження в часі, пам'яті тощо) [5].

Тобто, у вузькому значенні під штучним інтелектом розуміють використання людиною різних комп'ютерних програм, інформаційних технологій та інших форм сучасної техніки, які «мають» окремі функції інтелекту людини.

В попередніх наукових роботах нами вже наголошувалося на тому, що у зв'язку із припиненням діяльності на тимчасово окупованих територіях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, включаючи, зокрема вчинення ряду процесуальних дій у цивільному процесі (у суді), має відбуватися поза межами такої території. Тобто від початку тимчасової окупації мешканці Автономної Республіки Крим та територій в Донецькій і Луганській областях з метою охорони та захисту своїх цивільних прав, здійснення яких вимагає звернення до суду в Україні, вимушені особисто долати сотні кілометрів, що може зайняти навіть кілька днів, та витрачати значні кошти з метою подачі заяви чи позову до суду, чи взяти участь у цивільній справі тощо на підконтрольній території. А якщо у такої людини за станом здоров'я є проблеми із самостійним пересуванням, то можливість здійснити свої цивільні права в судовій формі взагалі виключається, навіть і адвокат, який працює на території України, зможе і не прибути на тимчасово окуповану територію за місцем проживання такого громадянина (в Автономну Республіку Крим чи на тимчасово окуповану територію в Донецькій чи Луганській областях).

Звертаємо увагу на те, що жодним законом України чи підзаконним актом України не розкрито зміст «штучного інтелекту». Однак, як вбачається із аналізу норм Цивільного процесуального кодексу України [6], в цивільному процесі використовуються інформаційні технології, які в науці відносять до видів штучного інтелекту.

Так, ст. 14 ЦПК України передбачено, що єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд направляє судові рішення, судові повістки, судові повістки – повідомлення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному цим Кодексом та Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд надсилає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. Тобто передбачено електронний документообіг у цивільному процесі.

Крім того, частиною дев'ятою ст. 14 ЦПК визначено, що суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше трьох днів з дня їх надходження до суду переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. У разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин більше п'яти днів, що може перешкодити розгляду справи у

строки, встановлені цим Кодексом, справа розглядається за матеріалами в паперовій формі, для чого всі матеріали справи невідкладно переводяться в паперову форму у порядку, встановленому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Статтею 212 ЦПК встановлено, що учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судові засідання визнана судом обов'язковою.

Тобто, хоча і ЦПК не використовує термін «штучний інтелект», його норми закріпили використання його видів, зокрема, комп'ютерних програм, які сприяють охороні та захисту прав громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях.

Відповідно до статті 2 ЦПК суд та учасники судового процесу, зокрема і громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, у разі якщо вони є учасниками судового процесу, зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, а саме, це справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Відтак, постає питання, чи здатний штучний інтелект забезпечити виконання завдання цивільного судочинства загалом та в частині охорони та захисту прав громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях. Іншими словами, чи відповідають принципи використання штучного інтелекту, визначені в міжнародних актах, принципам українського судочинства.

Відповідаючи на це питання, зазначимо, що у травні 2019 року на засіданні Організації економічного співробітництва та розвитку схвалено рекомендаційні правила (принципи) поведінки зі штучним інтелектом (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449 [7]), які хоча і не є обов'язковими, однак мають вплив на розвиток штучного інтелекту у світі. При цьому принципи доповнюють один одного та сприймаються цілісно. Згодом у 2019 році принципи були схвалені на засіданні міністрів фінансів країн G-20.

Відтак Рекомендація визначає п'ять взаємодоповнюючих принципів (правил) відповідального управління надійним штучним інтелектом та закликає суб'єктів штучного інтелекту сприяти та впроваджувати їх, а саме, це інклюзивне зростання, сталий розвиток та добробут; цінності та справедливості, орієнтовані на людину; прозорість та пояснюваність у використанні; міцність та безпека; підзвітність. Тобто, як вбачається із аналізу зазначених Правил (принципів), при запровадженні штучного інтелекту в центрі відносин має бути людина, її моральні та важливо життєві цінності, а також повинно відбуватися забезпечення верховенства права тощо.

У зв'язку із зазначеним, на нашу думку, при використанні комп'ютерних програм, різних інформаційних технологій як форм штучного інте-

лекту слід дотримуватися як рекомендаційних правил (принципів) поводження зі штучним інтелектом, так і засад цивільного судочинства, а саме, здійснювати судочинство із дотриманням принципів справедливості, неупередженості та своєчасності розгляду і вирішення цивільних справ.

Для врегулювання відносин щодо використання штучного інтелекту важливе значення також має Хартія щодо використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment), яка 2018 року була прийнята Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи. Основною метою Хартії є підвищення ефективності та якості здійснення правосуддя шляхом опрацювання алгоритмами судових рішень і даних при дотриманні основних прав і свобод. Цей міжнародний документ закріпив такі принципи використання штучного інтелекту, які мають дотримуватися розробники та користувачі різними проявами штучного інтелекту в цивільному процесі в Україні: принцип дотримання основних прав людини при використанні штучного інтелекту; принцип недискримінації, а саме запобігання розвитку будь-якої дискримінації між окремими особами чи групами осіб; принцип якості та безпеки, який стосується обробки судових рішень і даних у безпечному технологічному середовищі; принцип «під контролем користувача» (under user control); принцип прозорості, неупередженості та справедливості; дотримання міжнародного досвіду використання штучного інтелекту в правосудді [8].

Отже, **підсумовуючи** викладене вище зазначимо, що розроблення та використання різних проявів штучного інтелекту у цивільному процесі (наприклад, існування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, пілотного проекту Електронний суд тощо), зокрема і в частині охорони та захисту прав громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, можливе лише за умови дотримання принципу верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, визначених в міжнародних договорах України, Конституції України, а також цінностей (в тому числі і моральних), які слідує із норм Конституції України чи звичаїв і традицій України, а також забезпечення відповідальності при використанні таких технологій (охорона персональних даних, недопущення втручання в приватне життя людини, дотримання таємниці тощо), надійність і безпечність використання штучного інтелекту, а також прогнозування ризиків його використання на тимчасово окупованих територіях України.

На нашу думку, подальший розвиток вже існуючих інформаційних технологій у сфері правосуддя, зокрема, в частині охорони та захисту прав громадян України, які мешкають в АР Крим чи на окупаційній території в Донецькій і Луганській областях, можливий у напрямку розробок та запровадження чат-ботів, які б надавали юридичні консультації у сфері цивільного правосуддя зазначеним громадянам України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусол О. Ю. Потенційна небезпека штучного інтелекту. Інформація і право. 2015. № 2 (14). С. 121–128.

2. Томаш Ульяновський. Штучний інтелект – це продовження еволюції. URL: <https://zbruc.eu/node/71907>.
3. Big Brother Watch And Others V. The United Kingdom URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-140713%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-140713%22]}).
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України. Електронний ресурс. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>
5. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82.
6. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України. Електронний ресурс. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. Електронний документ. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>.
8. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

H. Lutska

**PRINCIPLES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE
IN THE CIVIL PROCEDURE IN PROVIDING SECURITY AND PROTECTION
RIGHTS OF CITIZENS OF UKRAINE RESIDING TEMPORARILY
OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE**

The article describes the legal consequences of the temporary occupation of part of the territory of Ukraine and the created obstacles in the protection and defense of civil rights of citizens in these territories. The importance of the judicial form of protection and defense of civil rights and the difficulties in its use by residents of the temporarily occupied territories in connection with the termination of the activities of the Ukrainian authorities in these territories are substantiated. Legislative regulation of the use of various types of artificial intelligence in the justice of Ukraine is being studied. The norms of the Charter on the use of artificial intelligence in the judicial system and its environment are analyzed. It is indicated that this international document enshrines the following principles of artificial intelligence, which must be followed by developers and users of various manifestations of artificial intelligence in civil proceedings in Ukraine: the principle of respect for fundamental human rights in the use of artificial intelligence; the principle of non-discrimination, namely the prevention of the development of any discrimination between individuals or groups of persons; the principle of quality and safety, which relates to the processing of court decisions and data in a secure technological environment; the principle of «under user control»; the principle of transparency, impartiality and fairness; compliance with international experience in the use of artificial intelligence in justice. It is proved that the development and use of various manifestations of artificial intelligence in civil proceedings (for example, the existence of the Unified Judicial Information and Telecommunication System, the pilot project E-Court, etc.), including protection and protection of the rights of Ukrainian citizens living in Crimea or occupation territory in Donetsk and

Luhansk regions, is possible only under a number of conditions. Such conditions are: observance of the principle of the rule of law, fundamental human and civil rights and freedoms defined in international treaties of Ukraine, the Constitution of Ukraine, as well as values (including moral ones) that follow from the Constitution of Ukraine or customs and traditions of Ukraine. also ensuring responsibility for the use of such technologies (protection of personal data, prevention of intrusion into private life, secrecy, etc.), reliability and safety of the use of artificial intelligence and forecasting the risks of its use in the temporarily occupied territories of Ukraine. The conclusion is substantiated that further development of existing information technologies in the field of justice, in particular, in terms of protection and defense of the rights of Ukrainian citizens living in the Autonomous Republic of Crimea or in the occupied territories of Donetsk and Luhansk regions, is possible in the development and implementation of chatbots. which would provide legal advice in the field of civil justice to these citizens of Ukraine.

Keywords: *civil process, artificial intelligence, principles of justice, protection of rights, protection of rights, temporarily occupied territory of Ukraine, inhabitants of temporarily occupied territory.*